

Výzkum

Poměr radikálně levicově a pravicově ekonomicky orientovaných studentů UHK

Jiří Čepelka

25. září 2026

Úvod

Veřejná debata o politice se v posledních letech často točí kolem radikalizace společnosti. Média informují o rostoucím počtu lidí s krajními postoji nebo o úspěchu radikálních stran, tyto zprávy ale obvykle nevycházejí z měření, které by krajní postoje odlišilo od umírněných. Tento výzkum se zaměřuje na jednu konkrétní část problému: kolik studentů Univerzity Hradec Králové (UHK) zaujímá krajní pozice na ekonomické ose levice a pravice.

Výzkum se záměrně omezuje na ekonomické spektrum, tedy na spor o to, jakou roli má v hospodářství hrát stát a jakou trh (zjednodušeně kapitalismus proti socialismu, nebo volný trh proti centrálně plánované ekonomice). Další dimenze politických postojů, například hodnotová nebo kulturní, do výzkumu nevstupují.

Kontext

Označení levice a pravice vzniklo za Velké francouzské revoluce podle zasedacího pořádku zástupců v shromáždění v roce 1789. Zastánci starých pořádků a silné královské moci seděli vpravo, zastánci reformy a omezení královské moci vlevo (Heywood, 2017).

Obsah obou pojmů se od té doby opakovaně měnil a liší se podle země a doby. Bobbio (1994/1996) přesto hájí, že rozlišení zůstává smysluplné, a za jeho hlavní kritérium považuje postoj k rovnosti: levice vnímá nerovnosti jako převážně společenské, a tedy odstranitelné, pravice jako přirozené a jen těžko odstranitelné.

Zvláště zřetelná je proměna významu ve Spojených státech. V jejich dvoustranickém systému se za pravici obvykle považují konzervativci hájící ekonomické svobody a za levici progresivisté a liberálové (v americkém smyslu slova, nikoli klasičtí liberálové), kteří požadují větší zásahy státu do trhu a státní sociální programy. Tato shoda není úplná, ale ekonomický spor o roli státu je v obou případech jádrem rozdělení.

Dnes už navíc jedna osa nestačí. Moderní západní společnosti mají vícestranické systémy a velký počet stran, které nelze uspořádat jedinou škálou, proto literatura s více osami počítá. Bobbio (1994/1996) vedle osy rovnosti rozlišuje osu svobody a autoritářství, Heywood (2017) odděluje ekonomický spor o stát a trh od sociálně-hodnotových otázek.

Downs (1957) ukazuje, proč je jednoduchá škála přesto užitečná: voliči se nechtějí podrobně informovat o všech politikách, takže jim ideologie slouží jako zkratka, a osa levice a pravice

přítom odpovídá především míře státního zásahu do ekonomiky. Právě tuto ekonomickou osu zkoumá tento výzkum.

Vymezení pojmů pravice a levice

V tomto výzkumu se pojmy levice a pravice používají výhradně v ekonomickém smyslu.

Ekonomická levice označuje postoje, které upřednostňují větší roli státu v hospodářství: přerozdělování příjmů a majetku, vyšší zdanění, regulaci trhu, státní sociální programy a veřejné vlastnictví. Vychází z představy, že ekonomické nerovnosti jsou společenského původu a stát je má omezovat (Bobbio, 1994/1996; Downs, 1957). Krajním pólem je centrálně plánovaná ekonomika.

Ekonomická pravice označuje postoje, které upřednostňují volný trh, soukromé vlastnictví, nižší daně a minimální zásahy státu do ekonomiky. Rozdíly v příjmech považuje za přirozený výsledek fungování trhu, nikoli za něco, co má stát vyrovnávat. Krajním pólem je trh bez státní regulace, včetně privatizace statků, které jsou tradičně veřejné.

Ekonomicky radikální je v tomto výzkumu respondent, který se v dotazníku ocitne na krajním okraji této osy. Nejde tedy o extremismus ve smyslu odmítání demokratických metod, který se vymezuje na jiné ose (Bobbio, 1994/1996), ale pouze o míru ekonomické krajnosti postojů.

Každá z deseti otázek se kóduje jako 0 (levicová odpověď) nebo 1 (pravicová odpověď) a součet tvoří skóre od 0 do 10. Za ekonomicky radikálně levicové se považují respondenti se skórem 0 nebo 1, za radikálně pravicové respondenti se skórem 9 nebo 10. Okraje škály tak tvoří zhruba 20 % jejího rozsahu na každé straně. Hranice 20 % je rozhodnutí tohoto výzkumu, nikoli obecně uznané pravidlo, a proto se výsledky mohou doplnit o jiné hranice.

Účel výzkumu

Účelem výzkumu je zjistit poměr ekonomicky radikálně levicových a pravicových studentů UHK a přiblížit tak, jak tomu skutečně je, namísto odhadů z mediálních titulků. Druhým účelem je položit základní kámen k výzkumu ryze ekonomické osy levice a pravice, který nebude omezen jen na mladé lidi. Zjištění o studentech UHK jsou proto chápána jako první krok, který může sloužit jako východisko pro srovnání s dalšími skupinami obyvatel.

Výzkumná otázka

Jaký je podíl studentů UHK, kteří zauímají krajní pozice na ekonomické ose levice a pravice, a jaký je poměr mezi ekonomicky levicovým a ekonomicky pravicovým okrajem? Zkoumáme to proto, že veřejná debata o radikalizaci stojí často buďto na odhadech, nebo výzkumech které zkoumají otázky které často nemají moc společného z ekonomickými postoji.

Měření

K měření slouží dotazník s deseti otázkami. Otázky jsou odstupňované podle míry radikálnosti na pětistupňové škále (úrovně 1 až 5). Na každé úrovni jsou právě dvě otázky: jedna míří na ekonomicky pravicové smýšlení a druhá na levicové. Příkladem úrovně 1 je dvojice „Mělo by se zdanění příjmů obecně snížit?“ (pravicová) a „Měly by mít lidé s vysokými příjmy vyšší daně než ostatní?“ (levicová); úroveň 5 představuje například dvojice „Měly by se silnice privatizovat?“ (pravicová) a „Měl by stát vlastnit a řídit všechny velké podniky?“ (levicová). Každá otázka se týká jediného tématu a míří na obecný princip role státu, nikoli na úzký speciální případ nebo na osobní zájem respondenta.

Odstupňování má zabránit tomu, aby se respondenti kvůli formulaci otázek shluovali uprostřed (při příliš radikálních otázkách) nebo na okrajích (při příliš mírných otázkách). Před sběrem proběhne pilotáž na malém počtu studentů, která ověří srozumitelnost otázek. Reliabilita škály se po pilotáži ověří její vnitřní konzistencí (například Cronbachovou alfou a korelací každé otázky s celkovým skóre) a validita porovnáním skóre se sebezazněním respondentů na škále levice a pravice. Otázky, které se s ostatními nepojí nebo je respondenti chápou nejednoznačně, se před sběrem upraví.

Data

Data budou sbírána mezi studenty Univerzity Hradec Králové napříč fakultami. UHK byla zvolena proto, že je rozmanitá: studují na ní studenti humanitních i exaktních oborů, takže výsledky nejsou omezeny na jedno oborové prostředí. Zkoumanou populací jsou všichni studenti v akademickém roce 2025/26.

Respondenti jsou vybíráni kvótním výběrem, aby soubor odpovídal složení studentů vysokých škol v České republice podle typu oboru a pohlaví, které mohou s ekonomickými postoji souviset. Kvótními znaky jsou typ oboru (humanitní a exaktní obory) a pohlaví, jejich kombinací

vzniknou čtyři skupiny. Počet respondentů v každé skupině odpovídá jejímu celostátnímu podílu mezi studenty vysokých škol podle ČSU. Odpovědi se sbírají pouze od studentů UHK. Protože se data sbírají na jedné univerzitě, výsledky nelze zcela spolehlivě zobecnit na všechny studenty vysokých škol. Tazatel navíc může uvnitř kvót nevědomě upřednostňovat dostupnější nebo ochotnější osoby. Aby se to omezilo, oslovuje respondenty systematicky (například každého dalšího studenta, který projde kolem) a výsledky se interpretují jako odhad (Špaček, 2019).

Data se sbírají fyzicky, tištěným dotazníkem. Dotazující předá respondentovi dotazník a ten ho vyplní sám, takže dotazující nevidí, co respondent vyplňuje. Fyzický sběr omezuje trolling, tedy záměrně nepravdivé nebo posměšné odpovědi, které vznikají při odosobněném vyplňování. Soukromé vyplňování slouží k tomu, aby se respondenti nebáli vyplnit dotazník radikálně, pokud na takové pozici skutečně jsou, a nepřizpůsobovali odpovědi tomu, co by si o nich pomyslel dotazující. Dotazník je anonymní, průvodní text je neutrální (bez slov radikální, levice a pravice).

Cílem je získat alespoň 50, v lepším případě 100 vyplněných dotazníků rozdělených do kvót.

Literatura

Bobbio, N. (1996). *Left and right: The significance of a political distinction* (A. Cameron, Trans.). Cambridge, England: Polity Press. (Original work published 1994)

Downs, A. (1957). *An economic theory of democracy*. New York, NY: Harper & Row.

Heywood, A. (2017). *Political ideologies: An introduction* (6th ed.). London, England: Palgrave Macmillan.

Špaček, O. (2019). Kvantitativní strategie výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Štovičková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (pp. 93–122). Praha, Česko: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.